

Turbucz Dávid

Horthy Miklós, a fővezér¹

BEVEZETÉS

Az elmúlt évtizedekben a történeti kutatások foglalkoztak már azzal a kérdéssel, hogyan is jellemezhető az az időszak, amikor Horthy Miklós a nemzeti hadsereg fővezére volt.² Mivel az 1919. augusztus közepe és 1920. március eleje közötti időszak politikatörténetéről sok mindent tudunk, így e tanulmányban annak bemutatására törekszem, hogyan is írható le Horthy Miklós és a fővezérség hatalomgyakorlása az újabb kutatásaim, a szakirodalom kritikus áttekintése és a releváns elsődleges források szisztematikus elemzése után. Az elsődleges kérdés amire választ keresek, az, hogy lehet-e katonai diktatúráról beszélni a vizsgált időszakban.

A FŐVEZÉRSÉG BERENDEZKEDÉSE A DUNÁNTÚLON

A legyőzött Magyarországon a hatalmi viszonyok alakulása szempontjából a döntő tényező a győztes hatalmak álláspontja volt. Augusztus közepén, egyik budapesti útja során, a fővezér kapcsolatba is lépett a Szövetségek Katonai Misszióval. Nyelvtudása és közvetlen személyisége miatt jó kapcsolatot tudott kialakítani a magas rangú amerikai, brit és olasz tisztekkel.³

Az antanthatalmak budapesti képviselői és az ország területének jelentős részét ellenőrzése alá vonó román hadsereg tekinthető az elsőszámú

1 A tanulmány megírásához szükséges kutatás a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal támogatásával, a PD 128 500 azonosítószámú „Jobboldali radikalizmus és konzervativizmus között. Horthy Miklós 1919–1931 című”, NKFI alpból megvalósuló projekt keretében történt. Ennek a tanulmánynak a bővebb változata a Történelmi Szemle 2020. évi 3. számában jelent meg.

2 Vargyai Gyula: *Katonai közigazgatás és kormányzói jogkör (1919–1921)*. Bp., 1971.; Pataki István: *Az ellenforradalom hadserege 1919–1921. A hadsereg szerepe az ellenforradalmi rendszer kialakításában és megszilárdításában Magyarországon (1919. augusztus – 1921. július)*. Bp. 1973.; Pölöskei Ferenc: *Horthy és hatalmi rendszere (1919–1922)*. Bp., 1977.; Püski Levente: *A Horthy-rendszer (1919–1945)*. Bp. 2006. 257–258.; Thomas Sakmyster: *Admirális fehér lovon. Horthy Miklós, 1918–1944*. Bp., 2001. 44–48., 53–54.; Pritz Pál: *Horthy Miklós és a katonai diktatúra. = Történelmi Szemle*, 2011. 1. sz. 127–139.; Sipos Péter: *A kormányzó. = História*, 1990. 5–6. sz. 4.; Turbucz Dávid: *A Horthy-kultusz 1919–1944*. Bp., 2015. 79–81.

3 Sakmyster, 2001. 37.

hatalmi tényezőnek. A Katonai Misszió feladata a versailles-i békekonferencia döntéseinek végrehajtása, érvényesítése és a magyarországi folyamatok moderálása volt. A Friedrich-kormány helyzete bel- és külpolitikai tekintetben is meglehetősen ingatag volt.⁴ Azért is, mert – mivel Horthy Miklós nem ismerte el – a kormány nem rendelkezett katonai erővel, amelyre támaszkodva az akaratát érvényesíteni tudta volna. A mozgásterét a román hadsereg is jelentős mértékben korlátozta. A harmadik és idővel egyre jelentősebb hatalmi tényezővé váló fővezérség Siófok központtal a Dunántúl déli részét irányította, majd Horthy Miklós befolyása és hatalma – több szakaszban – fokozatosan terjedt ki az ország többi területére.⁵

Augusztus közepén tehát a nemzeti hadsereg a kormányoktól függetlenül működött és a fővezér jó viszonyt kezdett kiépíteni a győztes államok budapesti képviselőivel. Horthy törekvése, hogy önálló tényezőként jelenjen meg az akkori bizonytalan politikai színtéren, akár tudatos volt a részéről, akár nem, függetlenül attól is, hogy saját elhatározása vagy a környezetének tanácsa állt-e mögötte, az adott helyzetben hozzájárult a hadsereg önállóságának és így a saját jövőbeli politikai szerepének a megalapozásához.⁶

Azt követően, hogy áttette székhelyét Siófokra, a fővezér és környezete megkezdte a Dunántúl déli részére kiterjedő hatalmának kiépítését. Augusztus 18-án Horthy úgy rendelkezett, hogy a katonai közigazgatást – a megszállt területeket leszámítva – a fővezérség irányítja. Az ország területét hat katonai kerületi (körlet) parancsnokságra osztotta be, bár ezek közül egy ideig még nem mindegyik tartozott a fővezérség ellenőrzése alá.⁷ A közigazgatás részletes szabályozása szeptember 14-én történt. A kormány és a fővezérség közötti erőviszonyokat jól mutatta, hogy ezt – a belügyminiszter saját hatáskörben kiadott rendelete vagy a kormány és a fővezérség kompromisszuma helyett – az 1334/VI. 1919. sz. fővezérségi rendelet szabályozta. Egyetlen személy írta alá: a fővezér. Horthy a

4 A szegedi kormány időközben lemondott.

5 A hatalmi tényezőkhöz lásd Zsiga Tibor: *Horthy ellen, a királyért*. Bp., 1989. 8., 35–40.; Romsics Ignác: *Magyarország története a XX. században*. Bp., 2003. 133.; Romsics Ignác: *Ellenforradalom és konszolidáció. A Horthy-rendszer első tíz éve*. Bp., 1982. 52–72.; Gergely Jenő – Pritz Pál: *A trianoni Magyarország, 1918–1945*. Bp., 1998. 35–40.; Ormos Mária: *Magyarország a két világháború korában (1914–1945)*. Debrecen, 1997. 66–74.

6 Ormos, 1997. 67.; Dombrády Lóránd: *A legfelsőbb hadúr és hadserege*. Bp., 1990. 22.; Gergely Jenő: *Gömbös Gyula. Politikai pályakép*. Bp., 2001. 75.

7 Hadtörténelmi Levéltár (továbbiakban HL) I. Országos Katonai Hatóságok. 89. M. kir. Honvéd Vezérkar Főnöke levéltára. B/153. d. 2474. mf. 95. sz., A katonai közigazgatás beosztása, 1919. aug. 18.; Pölöskei, 1977. 23–24.

hatalmának kiépítése során olyan tisztekre támaszkodott, akik, például Gömbös Gyula, Kozma Miklós, Magasházy László, a háború idején a szárazföldi hadseregben szolgáltak, így megszállási tapasztalatokkal is rendelkeztek. Emellett közvetetten is lehettek ismereteik a Monarchia megszállási politikájáról, amelyeket alkalmazni lehetett 1919 Magyarországon.⁸ Horthy ilyen tapasztalatokkal, ismeretekkel nem rendelkezhetett, mert a cs. és kir. haditengerészet nem látott el megszállási feladatokat. A megszállás szó nyugodtan használható a bolsevik diktatúra bukása utáni időszakra vonatkozóan, mivel a fővezér és környezete pacifikálandó területként tekintett a Dunántúl déli részére, ahogyan majd a román hadsereg visszavonulása után az ország többi régiójára is. (A korabeli iratokban a megszállás szó rendszeresen elő is fordult.)

A szeptember 14-i rendelet célja a polgári és katonai hatóságok hatáskörének elkülönítése volt. Eszerint a jelenlegi rendkívüli, átmeneti helyzetben indokolt, hogy „a magyar nemzeti hadsereg hatóságai és parancsnokságai inkább előtérbe lépjenek minden téren, mint rendes békeidőben. Mert ők most nagyobb karhatalom felett rendelkeznek, mint rendes időben”. A rendelet szerint a Dunántúl katonai parancsnoka, Horthy Miklós, irányítja a katonai kerületek és a vármegyék katonai vezetőit. A kerületi parancsnokok ellenőrizték és irányították a katonai parancsnokok vezette vármegyéket. E struktúrával párhuzamosan működtek a polgári hatóságok. A polgári közigazgatást – a katonaihoz hasonlóan egy fő kormánybiztos (Pallavicini György) alá rendelve – a kormánybiztosok irányították. Legalábbis elviekben. A gyakorlatban ugyanis sokkal inkább a hadsereg akarata érvényesült. A rendelet értelmében ugyanis a polgári hatóságok kötelesek voltak figyelembe venni a döntéshozatal során a katonai hatóságok álláspontját. A rendelet azt is leszögezte, hogyha a politikai hatóságok nem lennének erélyesek vagy nem fogadnák el a katonai hatóságok javaslatait, akkor az illetékes katonai parancsnoknak azt jelentenie kellett a fővezérnek.⁹

8 A Monarchia háború alatti megszállási politikájához lásd Jonathan E. Gumz: *The Resurrection and Collapse of Empire in Habsburg Serbia, 1914–1918*. New York, 2009. Elsősorban a 62–116. és a 231–248. közötti oldalak. Manfred Rauchensteiner: *The First World War and the end of the Habsburg Monarchy*. Wien, 2014. 729–738.

9 HL I. 89. VKF B/155. d. 2663. mf. 1334. sz. A polgári és katonai hatóságok hatáskörének szabályozása. Siófok, 1919. szeptember 14.; Pölöskei, 1977. 23–26., 30–40.; Romsics, 1982. 59–60.; Vargyai, 1971. 41–43.; Pataki, 1973. 54–55.; Földesi Ferenc: Fejezetek a területi katonai igazgatási rendszer történetéből. A nemzeti hadsereg megalakulásától a trianoni békeszerződés ratifikációjáig (1919–1922). = *Honvédségi Szemle*, 2019. 1. sz. 102.

Ez a rendelet elvi szinten szabályozta a katonai és a polgári hatóságok viszonyát. A gyakorlatot illetően néhány példát említenék, amelyek a fővezérség működésének fontosabb területeibe engednek bepillantást.¹⁰

A fővezérség intézkedései közül kiemelkedett a nemzeti hadsereg szervezésének folytatása.¹¹ A honvédelmi miniszter és a fővezér viszonyát tekintve az utóbbi dominanciája érvényesült.¹² Az antant szeptember 7-én ismerte el a nemzeti hadsereget, onnantól kezdve a 30 000 főben maximált létszám feltöltését nem akadályozták.¹³ A hadsereg létszáma, ha lassan és vontatottan is, de emelkedett.¹⁴ Horthy az általa parancsnokolt katonai erő mellett a közvetlen, megnyerő személyisége és az antibolsevista meggyőződése miatt is elfogadhatóvá vált a Katonai Misszió számára.¹⁵ Kezdett körvonalazódni, hogy ő és a hadserege lesz az antant számára az a fegyveres erő, amivel el lehet érni a politikai viszonyok stabilizálását. A fővezér fokozatosan közelebb és közelebb került ahhoz, hogy az ország jövőjét meghatározó döntések részese legyen.¹⁶

Horthy fővezéri tevékenységétől elválaszthatatlan a fehérterror jelensége. A hadsereg legtöbb egysége a Dunántúlon fegyelmezett magatartást tanúsított. Ez a különítményekről azonban már korántsem mondható el. A terror több aspektusáról (az áldozatok számáról, az elkövetőkről, a terror okairól és típusairól, az intenzitásáról, stb.) itt nem szükséges szót

10 A fővezérség szervezeti felépítéséhez lásd HL I. 89. VKF B/152. d. 2439. mf. Szám. nélkül. A Magyar Nemzeti Hadsereg szolgálati rendje. Siófok, 1919. okt. 5.

11 A hadseregszervezésről legújabban Révész Tamás: *Nem akartak katonát látni? A magyar állam és hadserege 1918-1919-ben*. Bp., 2019. 252–259.

12 Vargyai, 1971. 25–27., 35.

13 A sorozás dokumentumait lásd HL I. 89. VKF B/155. d. 2607. mf. 1567. sz., A Nemzeti Hadsereg szervezése. Siófok, 1919. szept. 23. 14. sz. melléklet.

14 Dombrády, 1990. 20–21.; Földesi, 2019. 102–103.

15 Sakmyster, 2001. 41–42.

16 L. Nagy Zsuzsa: A fővezér. = *Rubicon*, 2001. 1–2. sz. 20–22.; Sipos Péter: Egy Horthy-életrajz problémái. = *Történelmi Szemle*, 2007. 3. sz. 435–436.

ejteni.¹⁷ A fővezér felelősségének értékelése sem tartozik e tanulmány lényegéhez.¹⁸

Ehelyütt az lényeges, hogy a fővezér hogyan reagált a különítmények tevékenységére. Horthy és az alárendelt katonai parancsnokságok augusztus második felétől kezdődően rendszeresen adták ki a parancsaikat, amelyekben elrendelték, hogy a katonák fegyelmezetten viselkedjenek és ne lépjék túl a hatáskörüket. „Egyes osztagok rendcsinálási működésénél minden túlkapás kerülendő” – szögezte le augusztus 23-án a fővezér a tiszteknek szóló bizalmas parancsában.¹⁹ A szeptember 22-én kiadott 4. sz. fővezérségi parancsban a fővezér egyértelművé tette, hogy a nemzeti hadsereg tagjainak úgy kell viselkednie, hogy a románok visszavonulását követően „a felszabadult [értsd: a nemzeti hadsereg ellenőrzése alá került – T. D.] területek lakosságában tényleg a felszabadulás érzését váltsa ki megjelenésünk”.²⁰ A szombathelyi katonai kerületi parancsnokság augusztus 30-án arra utasította a zalaegerszegi állomásparancsnokságot, hogy az „összes fehér tiszti alakulások” kötelesek a törvényes formákat betartani, az „önkéntes és igazságtalan eljárásnak még a látszatát” is kerülniük kell.²¹ E parancsnok mellett a fővezérség arra is utalt a korabeli hivatalos dokumentumokban, hogy a terror a polgári és katonai hatóságok erélytelenségének eredménye. Azaz, ha ezek a hatóságok nem teszik meg azt, ami indokolt a ’rendteremtés’ érdekében, akkor egyes katonák és a civilek fogják megtenni.²² Ezek a források a katonai és polgári hatóságok

17 Ezekhez lásd Bödök Gergely: *Vörös- és fehérterror Magyarországon (1919–1921)*. Doktori disszertáció. Eszterházy Károly Egyetem Történelemtudományi Doktori Iskola, Eger, 2018. 171–220., 292–341.; Paksa Rudolf: A fehérterror „logikája”. Események, olvasatok, kontextusok. In: *Terror 1918–1919. Forradalmárok, ellenforradalmárok, megszállók*. Szerk. Müller Rolf – Takács Tibor – Tulipán Éva. Bp., 2019. 217–223.; Béla Bodó: Paramilitary Violence in Hungary. = *East European Quarterly*, 2004. 2. sz. 129–172.

18 Ehhez lásd Romsics Ignác: Horthy-képeink. = *Mozgó Világ*, 2007. 10. sz. 7., 30.; Ormos, 1997. 71–74.; Sakmyster, 2001. 38.; Dombrády, 1990. 23–24.; Turbucz Dávid: Horthy Miklós antiszemitizmusa. A kormányzó szerepe a zsidóság sorsának alakulásában 1919 és 1944 között. = *Kommentár*, 2012. 5. sz. 52.

19 *Csak szolgálati használatra! Iratok a Horthy-hadsereg történetéhez 1919–1938*. Szerk., jegyz. Hetés Tibor – Morva Tamásné. Bp., 1968. 120.

20 HL I. 89. VKF B/256. d. 277/3123. mf. 4. sz. fővezérségi parancs. Siófok, 1919. szept. 22.

21 HL II. Alsófokú katonai területi hatóságok. Helyi hatóságok, Állomásparancsnokságok. 1306. M. kir. katonai állomásparancsnokság, Zalaegerszeg. 10. d. 192/II. sz. Zalaegerszeg, 1919. aug. 30.

22 HL I. 89. VKF B/153. d. 2476. mf. 142. sz. Horthy Miklós utasítása a katonai kerületi parancsnokságoknak és a megyei kormánybiztosoknak, Siófok, 1919. aug. 28.; Uo.

korántsem egyenrangú viszonyán túl azt is jelzik, hogy a fővezér a polgári hatóságok erélytelenségére hivatkozással is – részben ellentmondva a parancsnainak – elfogadhatóvá tette a terror alkalmazását.

A parancsnok léte bizonyítja, hogy a fővezérség pontosan tisztában volt az egyes katonák által alkalmazott fizikai és lelki erőszakkal. Nem lett volna ugyanis szükség ezekre az utasításokra, ha minden rendben lett volna a hadseregen belüli fegyellemmel.²³ Ezek az utasítások a hadsereg fegyelmének megerősítését, tevékenységének törvényes keretek közé illesztését célozták. Horthy ugyanis arra törekedett, hogy a hadsereg fegyelmezett haderő legyen: egy főparancsnok sem akar egy lázongó, fegyelmezetlen és önjáró katonákból álló hadsereg felett parancsnokolni. Azonban a bolsevik diktatúra utáni kaotikus viszonyok között a szervezés alatt álló, jól működő reguláris hadseregnek nem nevezhető nemzeti hadseregben nem volt egyszerű a rendet és a fegyelmet fenntartani. Ráadásul maga Horthy is egyetértett azzal, hogy a 'lázungó' országban 'rendet kell tenni', akár olyan eszközökkel is, amelyek békeidőben nem megengedettek. Horthy Miklós tehát szemet hunyt a történetek felett. Ennek ellenére a nyilvánosság előtt – és az elemzett levéltári iratokban is – a 'népítéletként', 'egyéni akcióként' beállított erőszakos cselekményeket kivizsgáló fővezér képét igyekezett magáról terjeszteni. Ez azonban kizárólag imázsépítésként értékelhető. A szavai és a tettei ugyanis nem voltak egymással összhangban. E parancsok ugyan egyrészt tényleges szándékot tükröztek, azt, hogy a hadsereg fegyelmezett, megbízható módon, a fővezér elvárásaival összhangban működjön, de emellett, mint említettem, kommunikációs technikaként, imázsépítésként, illetve önfelmentésként is értékelhetők.

A fővezérség intézkedései a statárium és internálás intézményeit is érintették. Ezeken keresztül ráadásul jól modellezhető a fővezérség és a kormány egyoldalú viszonya. A budapesti kormány ugyanis hiába próbálta a statáriumra vonatkozó rendeletekkel törvényes keretek közé szorítani a különítmények tevékenységét, az akaratát nem tudta érvényesíteni.²⁴ A fővezérség ugyanis nem alkalmazta a statáriumra vonatkozó – enyhének

B/155. d. 2663. mf. 1336. sz. Statárium kihirdetése. Horthy levele a miniszterelnöknek. *Síófok*, 1919. szept. 19.; Vargyai, 1971. 44., 47–49., 52–53.

23 Ehhez a kérdéskörhöz lásd Szakály Sándor: Horthy Miklós és a Nemzeti Hadsereg. In: *Újragondolt negyedszázad. Tanulmányok a Horthy-korszakról*. Szerk. Miklós Péter. Szeged, 2010. 310–312.

24 Püski, 2006. 200.; Pölöskei, 1977. 57–58., 60–61.

ítélt és a terrort korlátozó – szabályokat.²⁵ A statáriummal szemben az internálás intézménye viszont kedvelt és önkényesen – a kormány által elfogadott rendeleteket szintén figyelmen kívül hagyva – alkalmazott eszköz volt a nemzeti hadsereg részéről, hogy felelősségre vonja a ’bolsevik gyanús’ személyeket.²⁶ A fővezérség hatalomgyakorlását tehát nem a politikai szabadságjogok tiszteletben tartása jellemezte. Sőt, még a kormány jogszűkítő intézkedéseire sem volt a hadsereg vezetése tekintettel.²⁷

A politikai szabadságjogokat illetően még a sajtóviszonyok is jól mutatják ezt. Röviden: 1919 őszén nem volt sajtószabadság Magyarországon.²⁸ November közepe előtt a fővezérség saját hatáskörben intézkedett a sajtótermékek terjesztésével kapcsolatban.²⁹ A hadsereg ellenőrei, cenzorai a fővárosból érkező lapokat szállító vonatokat megállították és az általuk ’destruktív’, ’hazafiatlan’ jelzővel minősített sajtótermékeket elkobozták, megsemmisítették, de legalábbis nem engedték bevinni az ellenőrzése alatt álló területre.³⁰ Az intézkedés oka az volt, hogy a fővezér és környezete – a „tördöfés-elmélet” jegyében – a ’destruktív’ sajtót tette felelőssé az összeomlásért. A katonai hatóságok egyrészt tehát korlátozták a sajtószabadságot a cenzúra alkalmazásával, a lapok terjesztésének akadályozásával, másrészt támogatták, népszerűsítették az ún. ’keresztény’ és ’nemzeti’ sajtót, igyekeztek azt minél kedvezőbb helyzetbe hozni.³¹ A posta-, táviró- és távbeszélő-forgalom ellenőrzését sem tudta a kormány megvalósítani, ezért szeptember folyamán ezt a feladatot is átvette a fővezérség.³² Az október és november folyamán történt hasonló esetekből is jól látható, tehát akkor, amikor a nemzeti hadsereg ellenőrzése alatt állt

25 HL I. 89. VKF B/155. d. 2663. mf. 1336. sz., Statárium kihirdetése. Horthy levele a miniszterelnöknek. Siófok, 1919. szept. 19.; Vargyai, 1971. 143–144.

26 Pataki, 1973. 42–44. Az internáláshoz lásd még Tóth István: A második világháborús munkaszolgálat genezise. Munkásalakulatok Horthy Nemzeti Hadseregében (1919–1921). = *Clio Műhelytanulmányok*, 2018. 2. sz. 8.

27 Püski, 2006. 208–209.

28 Sipos Balázs: *A politikai újságírás mint hivatás. Nyilvánosság, polgári sajtó és a hírlapírók a Horthy-korszak első felében*. Bp., 2004. 28–30., 35–36.

29 HL II. 1306. 10. d. 539/II. sz., Zalaegerszeg, 1919. nov. 1., A lapok betiltásáról szóló rendelet.

30 Magyar Nemzeti Levéltár (továbbiakban MNL) Fejér Megyei Levéltára (továbbiakban FML) VI. 1. Dunántúli Központi Kormánybiztosság Iratai, 1919–19202. d. 81/1919. sz., Sajtótermékek ellenőrzése. Sopron, 1919. nov. 4.; Sipos, 2004. 28–36.

31 Vargyai, 1971. 151–166.

32 MNL FML VI. 1. 3. d. 441/1919. sz., A sajtótermékek elkobzása, a postai, táviró és távbeszélő forgalom ellenőrzése. Siófok, 1919. okt. (dátum nélkül).

már a Dunántúl területének egésze, hogy még mindig a katonai közigazgatás irányította a sajtóéletet illetően a polgári hatóságokat.³³

A fővezérség pénzügyi tevékenységét (adók behajtása, pénzkészletek lefoglalása) a hadsereg szervezéséhez szükséges anyagi források kiegészítése motiválta.³⁴ A fővezérség a szénhelyzet és a közélelmezés állapotának felügyeletére is törekedett. Egyrészt politikai okokból ellenőrizni kívánta a bányákat, üzemeket és gyárakat, hogy a szervezett munkásságot kontroll alatt tudja tartani.³⁵ Másrészt, ha van szén, ha rendelkezésre áll gabona, akkor ez pozitívan befolyásolhatja a fővezérség és a hadsereg megítélését. A fővezérség törekvéseit tehát a saját politikai érdekei, illetve ettől nem függetlenül a lakosság életkörülményei javításának szándéka határozta meg. A szénellátás és a közélelmezés területén volt leginkább hajlandó a fővezérség együttműködni a kormánnyal. Ennek oka elsősorban a kompetenciahiány volt.³⁶

A fővezérség II. csoportja foglalkozott az offenzív és defenzív hírszerzéssel. Emiatt a fontosabb bel- és külföldi – elsősorban a szomszédos államokban történt – eseményekről, folyamatokról a fővezér rendszeresen értesült.³⁷ Ez lehetőséget adott arra, hogy – mindenekelőtt a bolsevizmus veszélyére hivatkozva – a fővezérség befolyásolja a külpolitika alakulását, állást foglaljon bizonyos kérdésekben, háttéranyagokat készítsen és javaslatokat fogalmazzon meg. A területi revíziót célzó külpolitika megszületésében így a fővezér is szerepet kapott.³⁸ Minden bizonnyal e hírszerzési jelentések alapján készítette el a fővezér azt az emlékiratot, amely a külpolitika fő irányait tekintette át. Ez alapozta meg azokat az 1919 és 1921 között megszületett hadműveleti terveket, amelyek a revízió mielőbbi

33 MNL FML VI. 2. 1. d. 21/1919/el. sz., A győri kerületi kormánybiztos körrendelete. Győr, 1919. okt. 13., 102/1919/el. sz., A Freie Tribune zsidó lap elkobzása. Győr, 1919. nov. 28., 103/1919/el. sz., Az Est című lap nem kobzandó el. Győr, 1919. nov. 28.

34 HL II. Felsőfokú kat. ter. hatóságok. A m. kir. szombathelyi katonai kerületi körletparancsnokság, 1243. 1. d. Parancskönyv. 1. sz. kerületi parancs, Szombathely, 1919. szept. 4. 21. pont.; Vargyai, 2004. 167.; Pataki, 1973. 57.

35 Vargyai, 1971. 167–173.; Pataki, 1973. 57., 156–157.

36 Bódy Zsombor: Élelmiszer-ellátás piac és kötött gazdálkodás között a háború és az összeomlás idején. In. *Háborúból békébe: a magyar társadalom 1918 után. Konfliktusok, kihívások, változások a háború és az összeomlás nyomán.* Szerk. Bódy Zsombor. Bp., 2018. 175–182.

37 HL I. 89. B/152-155. dobozokban található az offenzív és defenzív hírszerzésre vonatkozó dokumentumok.

38 Vargyai, 1971. 58–59., 61.; Dombrády, 1990. 46–48.

végrehajtását tűzték ki célul.³⁹ Az október 28-ára keltezett dokumentumot a miniszterelnök, a hadügyminiszter és a külügyminiszter kapta meg.⁴⁰ Ez az emlékirat jól jelzi, hogy a fővezérség a lehetőségeihez mérten nyomon követte a külpolitikai helyzetet és javaslatokat is megfogalmazott a kormánynak. Az emlékirat legalapvetőbb hibája az volt, hogy a szomszédos államok már 1919 őszén is „egységesek voltak a Magyarországtól szerzett területeik megtartásában”. A mielőbbi revízió végrehajtásához tehát egyáltalán nem voltak meg a nemzetközi feltételek.⁴¹

A defenzív hírszerzés (’vörösvédelem’, ’nemzetvédelem’) tevékenységének középpontjában a ’zsidó’ és ’bolsevik’ szellemiség elleni küzdelem állt. Kozma Miklós előterjesztése alapján Horthy Miklós augusztus 22-én határozta meg a hírszerző szolgálat (nemzetvédelmi osztály) feladatát.⁴² Eszerint, egyrészt, a fővezérséget tájékoztatnia kell „az ország hangulatáról”, illetve az esetleges „kommunisztikus ellenáramlatokról”. Másrészt, a hangulatjelentések alapján „egy széles alapokra fektetett erőteljes propagandát” kell kifejtenie.⁴³ A propagandát tehát ez a hierarchikusan működő, a fővezérség II. csoportja alá rendelt hírszerző szolgálat irányította. A nemzeti hadsereg Dunántúlra történő átvonulása után meg is kezdték a munkát járási szinten a hírszerző csoportok.⁴⁴ A fővezérség propagandatevékenységének volt még két fontos eleme: a hadsereg és a fővezér népszerűsítése. Megkezdődött ugyanis a Horthy Miklós személye körüli vezérkultusz építése.⁴⁵

Sir George Clerk brit diplomata két feladattal érkezett október 23-án Magyarországra.⁴⁶ Az első a megszálló román hadsereg kivonulásának megszervezése volt. A második pedig, hogy tegye lehetővé egy olyan

39 Pritz Pál: A fajvédők külpolitikai nézetei (1918-1936). = *Századok*, 1990. 5–6. sz. 627.

40 HL I. 89. VKF B/152. d. 2421. mf. 2045. sz., Horthy Miklós fővezér szigorúan bizalmas emlékirata. Siófok, 1919. okt. 28.

41 Dombrády, 1990. 48.

42 Ormos Mária: *Egy magyar médiavezér: Kozma Miklós. Pokoljárás a médiában és a politikában (1919–1941)*, I. Bp., 2000. 63.

43 HL I. 89. VKF B/152. d. 2413. mf. 235. sz., Utasítás a karhatalmak alkalmazásával kapcsolatban. Siófok, 1919. aug. 22.

44 HL II. Felsőfokú kat. ter. hatóságok. A m. kir. (II.) siófoki katonai körletparancsnokság, II. 1241. 1. d. Program a hírszerző osztály számára. Székesfehérvár, 1919. szept. (a pontos dátum nem ismert).

45 A Horthy-kultusz kezdeteihez lásd Turbucz, 2015. 61–67.

46 A Clerk-misszióhoz lásd Ránki György: A Clerk-misszió történetéhez. = *Történelmi Szemle*, 1967. 2. sz. 156–187.

koalíciós kormány megalakulását, amit a győztes nagyhatalmak elismernek. Az ország jelentős részét megszállás alatt tartó román haderő október elején már kiürítette a Dunántúl északi részét. A főváros és környékének átadása a nemzeti hadsereg számára, a román hadsereg kivonulásának második szakaszaként, november közepén valósult meg.⁴⁷ A koalíciós kormány megteremtése miatt indokolt volt, hogy azok a politikai erők, amelyek szemben álltak a nemzeti hadsereggel, fogadják el, hogy a közeljövőben a politikai kibontakozás részese lesz Horthy és hadserege. A fővezér november eleji nyilatkozata tehát a hazai liberális, kisgazda és szociáldemokrata ellenzéknek volt lényeges, mert garanciákat kerestek arra, hogy a budapesti bevonulás után a hadsereg hatalomgyakorlását korlátozni tudják.⁴⁸ Horthy november 5-én tette meg – taktikai célzattal – ezt a nyilatkozatot, amikor polgári demokrata, liberális, kisgazda és szociáldemokrata politikusokkal tárgyalt. Eszerint nem épít ki katonai diktatúrát a budapesti bevonulás után, alárendeli magát az új kormánynak és elismeri a polgári jogegyenlőséget.⁴⁹ A fővezér tárgyalópartnerei nyilvánosságra hozták a nyilatkozatát, mert úgy vélték, hogy így – a nyilvánosság erejével – elérhető lesz a hadsereg kormánynak történő alárendelése.⁵⁰ Azonban rövidesen jár kellett jönniük, hogy túlzottan optimisták voltak.

Horthy Miklós november elejére – az antant támogatásának és a kedvező hatalmi változásoknak köszönhetően – egyértelműen az ország jövőjét meghatározó tárgyalások egyik főszereplőjévé vált. A fővezér környezetében egyre többször felbukkanó Bethlen István tanácsaira is hallgatva belátta, hogy az antant támogatása, a békeszerződés megkötése nélkülözhetetlen a formálódó politikai berendezkedés megszilárdulásához. A fővezér továbbra is igyekezett megfelelni az antant elvárásainak, mert tudta, hogy csak így szélesítheti ki a „befolyását, ellenkező esetben azonban meglevő pozícióit is elveszítheti”.⁵¹ A fővezér november 5-i nyi-

47 Pilch Jenő: *Horthy Miklós*. Bp., 1928. 254–261.

48 Clerk budapesti tárgyalásaihoz lásd még Romsics, 1982. 62., 72–74.; Pölöskei, 1977. 44–46.; Dombrády, 1990. 25–26.; Ormos Mária: *Padovától Trianonig 1918–1920*. Bp., 1984. 352–353., 358., 360–364.; Arday Lajos: *Térkép, csata után. Magyarország a brit külpolitikában (1918–1919)*. Bp., 1990. 281–283.

49 Lásd például *Pesti Hírlap*, 1919. nov. 6. 1.; *Budapesti Hírlap*, 1919. nov. 7. 2.; *Népszava*, 1919. nov. 6. 3.

50 Varga Lajos: *Garami Ernő. Politikai életrajz*. Bp., 1997. 233–235.; L. Nagy Zsuzsa: *Bethlen liberális ellenzéke. (A liberális polgári pártok 1919–1931)*. Bp., 1980. 16–19.

51 Pölöskei, 1977. 46–48. Az idézet a 48. oldalon olvasható. Romsics Ignác: *Bethlen István. Politikai életrajz*. Bp., 2005. 143.

latkozata hátrította el a katonai diktatúra lehetőségére ezután is fogékony Horthy Miklós számára az utolsó akadályt a magyar fővárosba történő bevonulás elől.

A KORMÁNYZÓVÁLASZTÁSHOZ VEZETŐ ÚT

A román hadsereg november közepén üritette ki a magyar fővárost, a Duna-Tisza közét és az észak-magyarországi területeket. Ezzel a nemzeti hadsereg ellenőrzése alá került a trianoni Magyarország jelentős része.⁵² Onnantól a fővezér az országos szintű politika alakításában már úgy vehetett részt, hogy a döntéseket és eseményeket nem kellett messziről követnie. Az első lényeges döntéshozatali folyamat a koalíciós kormány megalakítása volt.

A kormányalakítást célzó első pártközi értekezletre november 17-én került sor.⁵³ Horthy a vita során hangsúlyozta, hogy az antant elvárásainak meg kell felelni, mivel a nemzeti hadsereg nem erős annyira, hogy a magyar állam dacoljon a győztes hatalmakkal.⁵⁴ Huszár Károly személyét a fővezér álláspontjának hatására is november 20-án fogadták el a politikusok.⁵⁵ A november 21-i értekezleten a fővezér elmondta: örül a kormányalakítással kapcsolatos megegyezésnek. A Huszár vezette koalíciós kormány november 24-én alakult meg, amit Clerk az antant nevében el is ismert.⁵⁶ A fővezérség támogatásáról biztosította a koalíciós kabinetet.⁵⁷ Kétségtelen, hogy az új kormány pozíciója – már csak az antant általi elismerés miatt is – valamivel erősebb volt az elődjénél, de a politikai és hatalmi erőviszonyok lényegét tekintve nem változtak meg. A kormány ezt követően is a hadsereg árnyékában működhetett.

December 9-én a szociáldemokrata párt – ennek jeleként – követeléseket terjesztett a kormány elé, amelyekkel a hadsereg hatalmi szerepét kívánták korlátozni.⁵⁸ A minisztertanács a fővezér jelenlétében december

52 HL II. Felsőfokú kat. ter. hatóságok. M. kir. szegedi körletparancsnokság, II. 1247. 2865. sz., A Duna-Tisza-közben szervezésre intézkedések a románok kivonulása esetére, Szeged, 1919. szept. 23.; Ormos, 1984. 366.; Pilch, 1928. 261–263.; Dombrády, 1990. 26.

53 Clerk november 16-a utáni tevékenységéhez lásd Ránki, 1967. 183–187.; Pölöskei, 1977. 51–56.

54 *Pesti Hírlap*, 1919. nov. 18. 6. Az idézet itt olvasható. Sakmyster, 2001. 52.

55 *Pesti Hírlap*, 1919. nov. 22. 1–3.

56 Uo. nov. 25. 1., nov. 26. 1.

57 Uo. nov. 25. 2.

58 MNL Országos Levéltára (Budapest, = OL) K 27. 1919. dec. 15. 47–49.; *Népszava*, 1919. dec. 10. 2., dec. 11. 1.; *Pesti Hírlap*, 1919. dec. 10. 2.; Fehér András: *A Magyar-*

15-én kezdte el tárgyalni a baloldali párt követeléseit. Először a politikai szabadságjogok helyzetének megvitatására került sor. Horthy szerint az ország „még forradalmi állapotban” van, így az „izgatás” ellen fel kell lépni, a politikai szabadságjogokat korlátozni szükséges.⁵⁹ A kormány döntése értelmében a polgári és a katonai hatóságoknak a gyülekezési jogot „pártokra való tekintet nélkül” liberálisabban kell a jövőben kezelnie. A cenzúra kapcsán Horthy leszögezte, hogy a cenzúrát nem szabad még megszüntetni, sőt, szigorítani kellene és érdemes lenne a hadsereg irányítása alá vonni.⁶⁰ A kormány végül alapelveként leszögezte, hogy a cenzúrát szigorúan és pártatlanul kell a jövőben alkalmazni, figyelve arra, hogy a hadsereg fegyelmének lazítására irányuló cikkek ne jelenjenek meg.⁶¹ A különítmények tevékenységét illetően az igazságügyminiszter elmondta, hogy a hadsereget alá kell rendelni a kormánynak.⁶² A fővezér erre úgy reagált, hogy „még forradalmi állapotban vagyunk”, így a rendet a nemzeti hadseregnek kell fenntartania.⁶³ A kormány döntött a karhatalom átszervezéséről.⁶⁴ A hadsereg kormánynak történő alárendeléséről – az erőviszonyok ismeretében nem meglepő módon – azonban nem született döntés. A hadsereg tehát továbbra sem a kormány utasításai szerint és annak ellenőrzése alatt működött.

Az MSZDP vezetése végül olyan döntést hozott, hogy a rendezetlen kérdések ellenére nem lépnek ki a kormányból. A koalíció felbomlása ugyanis késleltethette volna a békekötést. A párt választmányának határozatában olvasható volt, hogy remélik, követeléseik minél előbb meg fognak valósulni.⁶⁵ Az adott körülmények között, a hadsereg hatalmi helyzetére is tekintettel, azonban ez az elvárás túlzottan idealista volt. Azért is, mert a politikai konszolidáció akkor is egy időigényesebb folyamat, ha erre törekszik az összes politikai aktor.

Bandholtz tábornok, a Szövetségesközi Katonai Misszió egyik tagja, 1919 végén arra kérte a fővezért, hogy készítsen egy jelentést a nemzeti

országi Szociáldemokrata Párt és az ellenforradalmi rendszer, 1919. augusztus – 1921. Bp., 1969. 63–70.; Sipos Péter: *Legális és illegális munkásmozgalom 1919–1944.* Bp., 1988. 27–31.

59 MNL OL K 27. 1919. dec. 15. 50.

60 Uo. 52.

61 Uo. 53.

62 Uo. 60.

63 Uo.

64 *Pesti Hírlap*, 1919. dec. 16. 1.

65 *Népszava*, 1919. dec. 27. 1–2.

hadsereg szervezetéről.⁶⁶ A memorandumban Horthy hangsúlyozta, hogy Magyarország önerőből nem képes talpra állni.⁶⁷ Úgy vélte, hogy „csak egyetlen megoldás van: katonai diktatúra, amely az antanthatalmak autoritása alatt áll, de máskülönben az illetékes magyar hatóságok vezetik”.⁶⁸ A fővezér tehát nem tekintette magára nézve kötelezőnek a november eleji nyilatkozatát. Mivel nem volt elégedett azzal, ami azóta történt az országban, engedélyt kért a Katonai Missziótól a katonai diktatúra kiépítésére.⁶⁹ 1920. január 7-én Horthy személyesen is felkereste a Katonai Missziót. Ismertette álláspontját, majd hozzátette, hogy mások is így gondolkodnak: ugyanis őt „folyamatosan arra kérik, hogy vegye át a diktátori tisztelet, és oldja meg a valóban életbe vágó problémákat”. A mások alatt elsősorban a radikális jobboldali környezetére, például Gömbös Gyulára, Kozma Miklósról és Zsilinszky Endrére utalt, akik komoly hatással voltak a fővezérré.⁷⁰ Az antant magyarországi képviselői azonban nem támogatták a katonai diktatúra bevezetését.⁷¹

Horthy elfogadta a Katonai Misszió elutasító álláspontját és letett arról, hogy katonai diktatúrát építsen ki Magyarországon. Az antant magyarországi képviselőinek ez volt 1919 augusztusát követően a leghatározottabb és legeredményesebb fellépése a fővezér hadseregére épülő erősödő hatalmával szemben. Ezzel ugyan megakadályozták a katonai diktatúra bevezetését, de ennek ellenére a nemzeti hadsereg politikát alakító szerepe nem korlátozódott. Emiatt január közepén az MSZDP vezetése úgy döntött, hogy kilép a kormányból és a nemzetgyűlési választásokon sem indul el.⁷² A decemberi kormánydöntések tehát nem érvényesültek a gyakorlatban.⁷³

A nemzetgyűlési választást követően a kormánypártokban eltérő elképzelések fogalmazódtak meg a politikai hatalom gyakorlásának alkotmányos alapokra helyezésének folytatását illetően. A Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártjában két álláspont alakult ki. Az egyik, amelyet Friedrich István képviselt, azt tartalmazta, hogy még a nemzetgyűlés

66 Sakmyster, 2001. 53.

67 Horthy memorandumát közli Pritz, 2011. 129–134.

68 Uo. 134.

69 Uo. 134–135.

70 Vonyó József: *Gömbös Gyula és a hatalom. Egy politikussá lett katonatiszt*. Pécs, 2018. 178–181.; Ormos, 2000. 68.; Bartha Ákos: *Bajcsy-Zsilinszky Endre. Életút és utóélet*. Bp., 2019. 104–107.

71 Pritz, 2011. 137.

72 Sipos, 1988. 29–30.; *Népszava*, 1920. jan. 16. 1.

73 MNL OL K 27. 1920. jan. 3. 38., jan. 7. 22–23., jan. 9. 41–43., jan. 13. 50–52.

összeülése előtt alakuljon meg az új kormány.⁷⁴ Friedrich azért képviselte ezt az álláspontot, mert így – a választási eredmények akkori állása szerint – visszatérhetett volna a miniszterelnöki székbe.⁷⁵ A miniszterelnök ezzel szemben úgy gondolta, hogy a nemzetgyűlés összeülése és az új államfő megválasztása után mond le.⁷⁶ A Kisgazdapárt is ezt tartotta elfogadhatónak.⁷⁷ A politikusok közötti vitát a fővezér döntötte el, ami szintén jelezte, hogy a katonai és a polgári hatóságok közötti még mindig nem volt egyenrangú viszony. Január 30-án ugyanis Horthy kiadott egy hadparancsot. Eszerint: „a nemzetgyűlés a megalakulása után egy ideiglenes államfőt választ, annak kezébe adja át a koncentrációs kormány a mandátumát és ez ideiglenes államfőtől nyeri ezután megbízását az új miniszterelnök”. A fővezér és a fent említett politikusok álláspontja azért nem volt azonos súlyú, mert katonai erővel csak ő rendelkezett. Horthy ugyanis leszögezte, hogy a hadseregre támaszkodva „feltett szándékom ez álláspontnak minden – bárhonnan jövő – az eredeti megállapodással ellenkező törekvéssel szemben érvényt szerezni”.⁷⁸ A közjogi berendezkedés kialakításának következő lépéseit így Horthy Miklós határozta meg. A politikai folyamatok alakulása szempontjából ez egyáltalán nem volt lényegtelen, mert az új államfő számára nem volt mindegy, hogy lesz-e befolyása az új kormány megalakulására vagy sem.

A kormányzói hivatal betöltésére – az antant támogatása és a hadseregnek köszönhetően – az adott politikai viszonyok között „az egyetlen reális választás Horthy Miklós volt”.⁷⁹ Ez az állítás nemcsak Thomas Sakmysternél, hanem más történeti szakmunkában is megtalálható. A fővezér kormányzóvá választásának további okainak felsorolása itt nem lényeges.⁸⁰ Ennél lényegesebb, hogy az 1920. február 28-án kihirdetett 1920. évi I. tc. „az alkotmányosság helyreállításáról és az állami főhatalom ideiglenes rendezéséről”, ami a Horthy Miklós nevét viselő korszak

74 *Virradat*, 1920. jan. 30. 1., jan. 31. 1.; *Budapesti Hírlap*, 1920. jan. 29. 2., jan. 30. 2.

75 Szinai Miklós: *Ki lesz a kormányzó? A Somogyi–Bacsó-gyilkosság háttere*. Bp., 1988. 34–35., 37.

76 *Pesti Hírlap*, 1920. jan. 28. 3.

77 *Szózat*, 1920. jan. 30. 1–2.

78 A hadparancs szövegét lásd például *Szózat*, 1920. jan. 31. 1.

79 Sakmyster, 2001. 56.

80 Ehhez lásd, például, Sakmyster, 2001. 56–60.; Dombrády, 1990. 32–34.; Romsics, 1982. 85.; Pölöskei, 1977. 98.

egyik alaptörvénye lett, egy gyenge államfői jogkörrel ruházta fel a kormányzót.⁸¹

ÖSSZEGZÉS

Horthy Miklós fővezérként alapvetően katonaként gondolkodott és cselekedett. Emlékirataiban évtizedekkel később viszonylag pontosan jellemezte a hadsereg szerepét: „a hadsereg nagyobb szerepet töltött be, mint ha csak a nemzet egyszerű fegyverhordozója lenne. A nemzeti hadsereg képviselte az államhatalmat”.⁸²

A hadsereg ellenőrzése alatt álló, idővel egyre kiterjedtebb területen egymással párhuzamosan létezett a katonai és a polgári közigazgatás, de nem mellérendelt, hanem alárendelt viszony volt közöttük, a hadsereg javára. A katonai hatóságok hatalma, befolyása volt ugyanis meghatározó. A polgári hatóságok a saját hatáskörüikkel és döntési jogosítványaikkal nem tudtak élni, nem vagy csak korlátozottan tudtak érvényt szerezni akaratauknak. Nem demokratikus elvek alapján történt a hatalom gyakorlása, a politikai szabadságjogok nem vagy csak erősen korlátozottan érvényesültek. A terror a hatalom gyakorlásának részét alkotta. A hatalom legitimitását nem a törvények, az alkotmány, stb. adta, hanem a katonai erő. A legitimitás kapcsán a propaganda, a vezérkultusz is fontos szerepet játszott.

Arról azonban nincsen szó, hogy a fővezér hatalomgyakorlása kialakult, letisztult és egyértelmű keretek között történt. A katonai közigazgatás hatalmát ugyanis korlátozta az antant: elsősorban a fővezér katonai diktatúra bevezetésére vonatkozó javaslatának elutasításával. A kormány és polgári közigazgatás is jelentett némi korlátozó tényezőt. Ennek mértéke a Huszár-kormány idején nőtt meg. Az is korlátozta a fővezér hatalmát, hogy a hadsereg nem volt egy jól működő és fegyelmezett szervezet. Ráadásul nem épült ki – időhiány és a kaotikus viszonyok miatt sem – a hadseregre támaszkodó hatalmi mechanizmus, a döntéshozatali folyamatok sem tisztultak le. Erre említhető példaként, hogy a fővezér parancsait nem mindig hajtották végre, vagy nem úgy, ahogyan azt a felsőbb szinten elvárták. Erre a különítmények terrorisztikus tevékenységére vonatkozó – rendszeres, sokszor megismételt – parancsok jelentenek tökéletes példát.

81 Szabó István: Az államfői hatalom ideiglenes rendezése (1920–1944). = *Rubicon*, 2001. 1. sz. 52–55.; Olasz Lajos: A kormányzói jogkör. In. *A magyar jobboldali hagyomány, 1900–1948*. Szerk. Romsics Ignác. Bp., 2009. 103–110.; Boros Zsuzsanna – Szabó Dániel: *Parlamentarizmus Magyarországon, 1867–1944*. Bp., 1999. 286–292.; Püski, 2006. 18–21.

82 Horthy Miklós: *Emlékirataim*. Bp., 2011. 137.

Meglátásom szerint a vizsgált időszakban a hatalomgyakorlás modelljét a kezdetleges katonai diktatúra fogalma írja le a legpontosabban. A kezdetleges katonai diktatúra a katonai diktatúra előszobája. A tendenciák a katonai diktatúra kialakulása felé mutatnak, de nem törvényszerű, hogy az létre is fog jönni. Horthy Miklós, ráadásul, 1919 őszén – a hatalmát korlátozó tényezők miatt – nem is tekinthető diktátornak. A kezdetleges katonai diktatúra egy olyan kialakulás alatt álló, nem demokratikus és nem is totalitárius, tehát autoriter politikai rendszernek tekinthető,⁸³ amelyben a hatalmat alapvetően a hadsereg gyakorolja, de ezt több tényező – eltérő mértékben – korlátozza. Így például:

1. a polgári közigazgatás, egy nem katonai vezetőkől álló vagy nem a hadsereg által kinevezett kormány, amely bizonyos fokú önálló jogosítvánnyal rendelkezik,
2. a szervezés alatt álló, nem fegyelmezetten működő reguláris hadsereg egyes egységei, az alsóbb parancsnokságok önjáró magatartása, az egyértelmű és letisztult döntéshozatali folyamatok hiánya,
3. a kaotikus, válságos politikai szituáció egy vesztes háborút követően, amikor a győztes hatalmak is érvényesítik saját akaratukat.

A nemzetgyűlési választások után Horthy kormányzóvá választásával megtörtént a második lépés a politikai konszolidáció felé. A fővezérség hatalmi szerepe 1919. augusztus második felétől egészen 1920 tavaszáig szinte megkerülhetetlen volt. Érdemi ellensúlyt a hadsereggel szemben lényegében az antant magyarországi képviselői jelentettek. Az ún. kezdetleges katonai diktatúra keretei közül a politikai berendezkedés végül nem a katonai diktatúra, hanem az alkotmányos keretek közötti hatalomgyakorlás felé mozdult el. Ennek alapvető oka az antant elvárásaiban található meg, amelyeket a fővezér tudomásul is vett. A kormányzó megválasztása azt jelentette, hogy Horthy alárendelte magát a jogkörét meghatározó törvény rendelkezéseinek, tehát feladta az addigi jóval kiterjedtebb hatalmát. 1920 tavaszán megkezdődött az a folyamat, amely eredményeként idővel egyre inkább az alkotmányos, választott intézmények hozták a döntéseket. Addig a katonai hatóságok hatalmi szerepe volt meghatározó, majd a kormányzó döntéseinek is köszönhetően lassan a polgári hatóságok kerültek döntő pozícióba.

83 Az autoriter rendszerekhez lásd Juan J. Linz: *Totalitarian and authoritarian regimes*. London, 2000.; *Autoritäre Regime in Ostmittel- und Südosteuropa 1919–1944*. Hrsg. Erwin Oberländer - Ferdinand Schöningh. Paderborn – München – Wien – Zürich, 2001.; Domenico Fischella: *A politikatudomány alapvonalai*. Bp., 2000. 284–292.

Vargyai Gyula szerint az 1920. évi I. tc. által szabályozott kormányzói jogkör lehetőséget adott „mindannak gyakorlásához, amelyet 1920 márciusa előtt csak az erőviszonyok tettek lehetővé”.⁸⁴ Az elsődleges források szisztematikus és a szakirodalom kritikus átnézése alapján ez az értékelés azonban nem állja meg a helyét. Horthy Miklós ugyanis elfogadta a jogkörének korlátozását, ami lehetővé tette a politikai konszolidáció megkezdését. Emiatt tehát nemcsak Vargyai idézett értékelése, hanem az 1960-as és 1970-es évek szakszerűsödő történetírásának a katonai diktatúrára vonatkozó megállapításai (is) alapos átértékelésre szorulnak.

84 Vargyai, 1971. 319.